

dílo psal — prvý z českých romanistů, který vyšel ze školy italské. Za to nicím nelze omluviti nedbalou korekturu spisu, jenž se hemží tiskovými chybami podřadnějšími i rušivými, zejména také v citování pramenů.

O. S.

Dějiny práva v zemích českých.

Horna Richard, K dějinám moravských úředníků. Část I. Dvorskí úředníci moravští do roku 1411. (V Praze 1922. Stran 48. Cena 7 Kč.) II. Zemští úředníci moravští do roku 1620. (V Praze 1923. Stran 64. Cena 9 Kč.) — Obě v Pracích ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze číslo 5. a 7.

S některými změnami otiskuje profesor Horna v obou svrchu uvedených studiích větší část své, v rukopise předložené, práce habilitační, jejíž celý rozvrh najdeme autorem otištěný v úvodě první studie na straně 6. Podkladem dalšího referátu jsou však pouze obě otištěné části.

První z nich začíná přehledem dosud vykonané práce v dějinách moravských úředníků. Z něho je patrné, že moderního vylíčení této otázky nemáme vůbec.

První kapitola jest pak věnována moravským úředníkům v době údělných knížat. V té době jde tu v podstatě jen o úředníky žijící na dvoře údělných knížat, ať pro správu dvora ustanovené (maršálek, komorník, číšník, stolník a do jisté míry i písař a kaplan), ať pro správu údělu na místě českých úředníků hradeckých (kastelán, vladař, soudce). Celkem zpráv z této doby jest poskrovnu.

Druhá část věnována jest dvorským úředníkům v době markrabské, to jest do roku 1411. Rozvržena jest na dva oddíly, z nichž první líčí úředníky dvorské pro osobu markraběte, druhá dvorské úředníky pro správu země.

Mezi úředníky pro osobu markraběte podán jest především přehled zpráv o markraběcím dvoře za doby přemyslovské, kde od doby Vladislava I. celkem jsou zastoupeny všechny čtyři hlavní úřady dvorské (maršálek, komorník, stolník a číšník). Jako zásadu pro celou dobu nutno uvést, že celkem trval zvláštní dvůr moravský jen v době, kdy byl také samostatný markrabí, výmínečně některé hodnosti zůstávaly i mimo tuto dobu obsazeny, a tu vykonávali jich držitelé funkce pouze tehdy, přišel-li král do země. Mimo to často novy markrabí přejímal částečně dvorské úředníky svého předchůdce. Smrtí Přemysla II. na čas zmizely dvorské úřady na Moravě.

Dvůr byl pak obnoven na Moravě až po zřízení lucemburské sekundogenitury, a to jednak s úřady starými, jednak s některými novými zvl. hofmistrem. Také komorník, který zatím zanikl, obživil v nové podobě jako osobní služebník markraběte, braný z nižší šlechty. Celkem dvoru na Moravě nepodařilo se získati si té vážnosti a toho významu jako v Čechách. Stoleté přerušení mezi oběma skupinami markrabat

zamezilo vytvoření se dědičnosti, a tím i většího povznesení se těchto úředníků.

Zvláštní stať věnuje autor úřadu maršálkovu, který v době po odpadnutí dvora moravského po smrti Přemysla II. stal se maršálkem zemským (Moraviae), aby začátkem XIV. věku splynul v rukou pánů z Lipé dědičně pro obě země. Markrabata lucemburská měla však vedle toho svého zvláštního maršálka dvorského.

Úřad hofmistra vyskytuje se teprve za markrabat lucemburských, poprvé 1358. Dále zmiňuje se autor krátce ještě o dvorských kaplánech, lékařích i vychovatelích, jakož i o dvoru markraběncině.

V druhém oddíle uveden jest mezi úředníky pro správu země na prvním místě soudce dvorský, jehož existence je na Moravě pro dobu XIII. století velmi sporná. Autor přikloňuje se k mínění, že v té době soudce dvorského nebylo, nýbrž že týž vznikl až v polovici XIV. věku za Jošta, z jiných celkem kořenů nežli v Čechách.

Titul kancléře moravského spojen byl od dob Přemysla I. s proboštvím olomouckým; byla a zůstala to také po celou dobu další hodnota pouze čestná. Na moravskou kancelář samu probošt vlivu neměl. Tato byla poprvé organisována pod protonotáři až v době Vladislava I. a trvala celkem do nastoupení Přemysla II. na český trůn. Za vlády Václava II. obnovuje se moravský protonotář jako náčelník zvláštního moravského oddělení v královské kanceláři české. Kanceláři za doby lucemburské autor nevěnuje zvláštní pozornost a odkazuje prostě na spis Tadrův věc vyčerpávající.

Komorník byl jako v Čechách také na Moravě hlavně správcem komory moravské a všeho, co s komorou souviselo. Autor podrobně rozebírá komorníky a zprávy o nich ve století XIII. Začátkem XIV. věku s rozvojem úřadu hejtmanského spojuje se komornictví s hejtmanstvím zemským, až v něm zaniká. Zvláštní vývoj zemského soudu moravského na rozdíl od českého způsobil, že komorník nemohl tu přejíti do zemského soudu.

Zástupcem komorníkovým a jeho pomocníkem byl záhy podkomoří. Jeho moc však rychle vzrůstala, takže přerostl významem komorníka samého a zasahoval do celé řady oborů veřejného života tehdejšího. Úřad sám byl namnoze prodáván i cizincům. Začátkem XIV. věku dosedají naň pravidlem pánové moravští. Skoro v téže době klesá však i význam úřadu toho jednak poklesem statků a příjmů královských na Moravě, jednak tím, že města snažila se moc podkomořího vůči sobě obmeziti, což se jim namnoze i zdařilo. Podkomoříků podkomoří mnoho neměl.

Na konci je samostatná zmínka o lovčím.

K první uveřejněné části práce Hornovy připojen jest ještě přehled dvorského úřednictva za doby Přemyslovské, a podrobná literatura k práci použitá.

Druhá uveřejněná stať obsahuje zemské úředníky moravské do roku 1620, a to ve dvou oddílech: počátky moravských zemských úředníků a moravští úředníci zemští v době státu stavovského.

V první z nich autor sbírá nejstarší doklady o hejtmanu, komornících, sudích, o písaři zemském a purkrabích, ukazuje, kdy asi úřady ty vznikly a proč, rozebírá vznik komorníků i sudích z úředníků krajských, uvažuje o otázce, byli-li zemští písaři dva nebo jeden. V celku tato stať je jen historickým úvodem k vlastnímu obsáhlému a soustavnému vylíčení zemských úředníků v době stavovského státu.

Úvodem k této druhé části načrtl autor vývoj moci stavovské v Čechách a ukázal, v čem liší se od tohoto vývoje českého poměry moravské. V dalším najdeme přehled moravských úředníků větších i menších, rozdělení úřadů těch mezi stavy, způsob osazování, zodpovědnost a přísaha jejich.

Teprve potom vylučuje autor jednotlivé úřady a začíná zemským hejtmanem. Velmi podrobně rozebírá tu autor celou velikou kompetenci tohoto úřadu jak v době mezivládí, tak i za vlády krále. V jeho rukou soustřeďovala se nejdůležitější část správy zemské, vedle toho však také některé věci agendy soudní, finanční a vojenské. Hejtman neměl určitého sídla a odměna jeho za velikou práci a starosti úřadu toho byla nepatrná. Hejtman zemský měl smíšené postavení, jsa částečně zástupcem krále, částečně osobou stavovskou. Pokus Ferdinandův učiniti z něho královského úředníka se nezdařil.

Další samostatné stati věnovány jsou úřadu nejvyššího komorníka a sudího, kteří vznikli spojením obou úřadů stejnojmenných: olomouckého a brněnského, jakož i úřadu zemského písaře, hofrychtáře a podkomořího. Podkomoří blíží se svým rázem značně zemskému hejtmanu, jevě jako on hojně prvků královských.

Poslední část věnována jest menším úředníkům moravským. Tu najdeme na prvním místě úředníky menšího soudu, dále purkrabího zemského, púhončí a direktora zemských peněz. V poznámce k tomuto děje se i zmínka o zeměpanských úřednících finančních: rentmistru a hansgrafovi.

Obě části spisu Hornova nejsou stejně pracovány. První z nich opírá se převážnou částí přímo o prameny, neboť literatury jest tu poskrovnu. Druhá spíše kontroluje literaturu, podávajíc přehled dosavadních výsledků a srovnávajíc je s prameny. Ovšem i v první části jsou stati pracované touto druhou metodou, na příklad úřednictvo kanceláře knížecí. Na druhé straně nebyl by také ráz druhé části vystižen úplně svrchu naznačenou větou, neboť jsou i tam stati pracované skoro výhradně na nových pramenech a přinášející nové řešení otázek, na příklad otázka zodpovědnosti úředníků. Z druhé části práce považují stať o hejtmanu zemském za nejzdařilejší, poněvadž podává veln i plastický obrázek činnosti a moci tohoto úředníka.

Koncísnosti knihy vadí, že autor na některých místech s oblibou obsírně zabočuje do otázky vedlejší, někdy s věcí ani přímo nesouvisjící (na př. II. str. 5 a jiné). V první části knihy bylo by bývalo dobře historicky rozvinuté kompetence jednotlivých úřadů dvorských, na konci přehledně vždy rekapitulovati. Věc by se byla stala jasnější. Použitím desk olomouckých a brněnských mohl autor ke II. str. 17. získati přesný doklad o jednotnosti písaře. Strana 13 cudy brněnské a str. 8. cudy olomoucké ukazuje, že společným písařem roku 1351 byl Ogerius, notarius terrae, a r. 1358 str. 29. cudy brněnské a str. 28. cudy olomoucké, zase Franco, notarius tabularum.

Do zemských úřadů po roce 1411 patří snad také zmínka o moravském (resp. společném) maršalkovi ve smyslu čl. 220. knihy Tovačovské. Autor obmezil se v něm jen na dobu do roku 1411, kdy uvádí ho mezi úředníky královskými. Povaha tohoto úřadu po roce 1411 není ovšem nesporná.

Výtky tuto činěné, k nimž by se daly nalézt i některé drobnější další, nijak neubírají ceny knize, kde autor ukázal, že dovede vědecké thema si vybrati, látku potřebnou dobře shromáždit z pramenů i literatury, sebranou systematicky, roztríditi a zpracovati. Kapras.

Michael E., Das schlesische Patronat. Beiträge zur Geschichte der schlesischen Kirche und ihres Patronats. (Vratislav, 1923. Stran 193.)

Vlastním nákladem vydal pastor Michael velmi zajímavou knihu o dějinách patronátu slezského, která přináší mnoho materiálu k dějinám Slezska vůbec. Nejsou to ovšem soustavné dějiny patronátu ve Slezsku, nýbrž spíše řada příspěvků k této otázce.

Autor sestavuje nejprve pečlivě všechny první zmínky o církevní organizaci slezské od XI. století až do polovice století XIII., to jest do doby, kdy začala se silně rozvinovati německá kolonisace. Doba kolonisační přinesla nový typ také zakládání kostelů, napořád s patronátem. Starší kostely do kolonisace jsou totiž kostely vlastnické; nebylo jich ovšem mnoho, poněvadž osazení země nebylo příliš husté. V této jinak velmi zajímavé stati, chybí mi výklad, jak právě tehdy, kdy přicházejí do Slezska kolonisté, nastává ve Slezsku boj o poměr státu a církve bezprostředně potom, kdy biskupové vratislavští po roce 1207 začínají býti voleni kapitulou. Boj ten je současný s bojem o tytéž věci v Čechách mezi biskupem Ondřejem a králem Přemyslem I. Ve Slezsku sice nekončí podobným ujednáním jako byl konkordát český z roku 1221, přece však výsledek je týž. okolo roku 1250 všeobecně místo o vlastnictví kostelů mluví se tu o patronátu. Německé osady na otázku tu nepůsobily, jejich kostely jsou skoro vesměs z doby po této době, a na všech právě v důsledku tohoto procesu je pouze patronát. Tento vývoj autorovi ušel úplně.

Autor sestavuje pak dále velmi obsírně starší patronátní poměry století XIII.--XIV., přechází však na to bezprostředně až na dobu re-

formace XVI. věku, na poměry za války třicetileté a po ní, a konečně na poměry a změny nastavší tím, že Slezsko dostalo se do rukou Hohenzollernů. Podrobně tu najdeme, jak se patronát změnil vydáním pruského práva zemského a co vedle tohoto zákona zůstalo ze starších ustanovení i na dále jako právo zvykové, na konci pak jsou důsledky rádu církevního z roku 1873 pro patronát.

K pojednání samému připojeny jsou pak velmi pečlivé tabulky o vzniku patronátu jednotlivých osad, o různých druzích patronátu, o rodinách, jimž starý patronát přísluší, jakož i o povinnostech a právech jednotlivých patronů. Kapras.

Kapras Jan: Z dějin Českého Slezska. (Slezská kronika, IV. svazek. Opava 1922. Nákladem Matice Opavské v Opavě. 8° 120 stran. Cena 16 Kč.)

Prof. Dr. Kapras shrnul výsledky svého dlouholetého bádání a svých přeletných prací o právních dějinách Českého Slezska v přehledný celek a vydal jej jako úhlednou knížku pod shora uvedeným titulem. Přehled tento vynikl z cyklu přednáškového, který prof. Kapras konal o prázdninách r. 1921 pro učitelstvo v Opavě. Tím byl dán také obsah a rozsah této knihy. Stručnost, přehlednost a při tom vědecké založení byla hlavní hesla, kterými se autor řídil.

Knihla dělí se na 4 části. V části první vyličen jest vznik a dějiny Českého Slezska, resp. jeho jednotlivých částí. Nepřihlíženo zde pouze k Opavsku s moravskými enklavami a k Těšínsku, nýbrž také k Nissku, Osvětimsku a Zátorsku, dvěma knížetstvím, která tvořila kdysi součást knížetství Těšínského. Část tato jest zakončena delším pojednáním o politických dějinách českého Slezska od r. 1848 do světové války a obšírným vyličením slezské otázky na mírovém kongresu pařížském. Zvláště tato partie jest velmi cenným obohacením naší literatury o slezské otázky. Líčení toto jest tím cennější, jelikož prof. Dr. Kapras jako člen mírové konference a různých konferencí a porad o otázce těšínské a hlučínské, měl příležitost proniknouti hluboko do problému úpravy hranic českého Slezska.

V druhé části nadepsané »Sociální a národnostní poměry českého Slezska« pojednáno jest o sociálním rozvrstvení lidu, o výrobních činnostech jeho a o národnostních a náboženských poměrech. Také tato část, zvláště v partiích o národnostních poměrech, jest zajímavým líčením germanisačních snah, jakož i bojů o rovnoprávnost jazykovou.

Probrav politické, sociální, náboženské a národnostní dějiny českého Slezska, líčí prof. Kapras ve třetí části své knihy ústavní dějiny těchto zemí, a sice nejprve Opavska a Krnovska, potom Těšínska, enkláv moravských a Nisska. Kniha uzavřena jest vyličením právních pramenů opavských a těšínských.

Velkou předností knihy jest přehled literatury k jednotlivým kapitolám připojený jako závěr knihy. Přehled literatury umožňuje intere-

sentu i hlubší studium jednotlivých otázek, neboť jest velmi úplným, zvláště pokud se novější literatury týče.

Kniha Kaprasova jest cenným obohacením poměrně skromné právněhistorické literatury o Českém Slezsku. R. Horna.

Fischel Alfred: *Zur Finanzgeschichte Mährens. Reformvorschlage unter Leopold I.* (Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. XXV. Jahrgang. Brno 1923.)

Alfred Fischel známý několika svými pracemi o dějinách eskych, zvláště pak moravských, z nichz některé upoutaly zvlaštni pozornost eskych badatelů a vzbudily odpor eske vědecké kritiky,¹⁾ vydal právě v citovaném časopise zajímavý článek pod shora uvedeným titulem.

Po krátkém úvodu o snahách Ferdinanda I. zavésti po svém nastoupení na trůn esky do rozvrácených zeměpanských financí eskych a moravských poradek, mluví Fischel o malých prijmech panovniku habsburských z Moravy a o pricinach tohoto pro ně tak neprizniveho zjevu,²⁾ a prechazi k vyliceni vzniku řadu moravského rentmistra.

vodni vývody autorovy o moravských financích a finannich rednicich, predeslane k jeho článku, potřebuji malého doplněni.

Podle zemské ústavy moravské spravoval zeměpanské prijmy p o d k o m o r  i,³⁾ rednik původu zemepanskeho, ale v době iste stavovské (na Moravě od roku 1411) rednik z e m s k  y, t. j. na stavech zemských závislý. rednik tento sice psal o sobě: „jakozto rednik komory Jeho Milosti Královské...“⁴⁾ a byl také eske komoře podizen,⁵⁾ ale jinak pojat byl do rámce zemské ústavy a tato byla stavou stavovskou.

Az do nastoupení Ferdinanda I. stačil podkomoří k obstaravani finanni správy na Moravě. Kdyz pak prijmy královské komory násled-

1) Viz Dr. Alfred Fischel, *Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche und zu Böhmen im Mittelalter*; vyšlo ve *Studien zur Oesterreichischen Reichsgeschichte*. Vídeň 1906, A. Holder, str. 1. až 136. K tomu srovnej Kapras, *Státoprávní poměr Moravy k rii Německé a ke koruně eske ve středověku*, . . M. LXXXI. sv. 4; Kapras, *Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche und zu Böhmen im Mittelalter*, *echische Revue*, Heft 9.; Dr. Ant. Polák, *Jaký byl státoprávní poměr Moravy k rii Německé a ke království českému*, . M. M. XXXI. (1907), str. 298—313. Viz dále kritiku práce Fischelovy od B. Bretholze v *L. f. G. M. u. Sch.* XI. str. 174, dále kritiku od Dr. Schachermayr-a v. *Z. f. G. u. KG. Oe. Schl.*, II. (1906/7), str. 93 a j.

2) rozchvaceni královských statků a snaha stavů po zbavení se všech, zvláště pak finannich břemen.

3) Horna, *K dějinám moravských redniku I.* (Praha 1922), str. 33 a sl. a zvl. 38 a sl.

4) Brandl, *Glossarium illustrans bohemicomoravicae historiae fontes*. (Brno 1875), str. 238.

5) Horna, *K dějinám moravských redniku II.* (Praha 1923), str. 50 a sl.

kem povolování berní na vedení tureckých válek a roku 1546 zavedením »posudného« neboli »pobečovného«⁶⁾ značně se zvětšily a při vybírání, odvádění, jakož i při účtování těchto dávek dály se hrubé nepořádky, přišlo se u dvora na myšlenku, přidělití podkomořímu pomocníka, který by příjmy komory královské vybíral, zapisoval, odváděl a účty z nich skládal. Tento pomocník podkomořího se zval po česku rendynar (z německého Rentdiener) nebo později (v XVII. stol.) rentmistr (z něm. Rentmeister).

Rentmistr byl úředníkem z eměpanským, ačkoliv i na něho chtěli stavové moravští získati větší vliv.⁷⁾

Úředník tento ustanoven byl dle d'Elverta⁸⁾ po prvé r. 1567. Naproti tomu Brandl⁹⁾ tvrdí, že se rendynar objevuje již r. 1558: »co se lejster počtových a rendynarových na reštantníky J. M. král. dotýče...« (zemský sněm r. 1558).

Moravští podkomoří si na jedné straně přáli, aby jim byl přidělen úředník, který by vedl úč et n i c t v í jejich úřadu, neboť měli dost jiné práce, na druhé straně však žárlivě střežili svoji moc a neradi viděli, že panovník vyzbrojil rendynara čili pozdějšího rentmistra velkou mocí. Podkomořím záleželo na př. velmi na tom, aby rentmistr dopisoval si s dvorskou komorou jen prostřednictvím jejich a nikoliv přímo, jak se také stávalo.

Panovník však se jistě snažil, aby rentmistr byl nejenom pomocníkem podkomořího, ale i jeho kontrolorem.

U stavů bylo pak zřízení moravského úřadu rendynarského přijato »mit starkem Missbehagen«. Průběhem doby rostla moc tohoto úředníka, který stál později, v čele samostatného úřadu finančního, obstarávajícího hlavně — moderně řečeno — daně spotřební a který podléhal sice české komoře (na Moravě samostatné komory nebylo), ale který byl i v určité závislosti na komoře dvorské ve Vídni.

Vedle rentmistra vystupuje v této době také nový královský úředník, zvaný k r á l o v s k ý p r o k u r á t o r.¹⁰⁾ Až do polovice XVI. stol. zastával zájmy královské komory při zemském soudě podkomoří. Avšak v uvedený čas převzal tuto funkci od něho královský prokurátor, o němž máme časté zmínky na př. v Žerotínových zápisech o soudě panském. Žerotín¹¹⁾ nazývá tohoto úředníka »císařským prokurátorem«. Kamení-

⁶⁾ Brandl, Glossarium, str. 234 a Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské I. (Brno 1900), str. 218.

⁷⁾ Snažili se na př. r. 1615 podřídití rentmistra stavovskému direktoru zemských peněz, kardinálu Františku z Dietrichsteina. (Horna I. c. II.), str. 60.

⁸⁾ Sektionsschriften (H. S.) XXIV., str. 84.

⁹⁾ Brandl, Glossarium, str. 295.

¹⁰⁾ Viz Horna, I. c. II., str. 51.

¹¹⁾ Brandl, Žerotínovi zápisové o soudě panském, I. (Brno 1866), str. 14.

ček¹²⁾ tvrdí, že se ve sněmovních památkách vyskytuje několikrát, ale kompetenci jeho vymezití neumí. Kadlec¹³⁾ pak se domnívá, že činnost tohoto úředníka počíná se rozvíjetí teprve v období po vydání O. Z. Z. moravského z r. 1628. Fischl ve svém článku pokládá úřad král. prokurátora za stálý již od polovice XVI. století. Týž spisovatel uvádí, že tento úředník střežil fiskální zájmy v právních rozepřích.

Tolik na doplnění Fischela!

Příhlédneme však, co uvádí dále o tom, jak tito finanční úředníci spolupracovali při pokusech o reformu zeměpanských financí na Moravě.

Již první rentmistr Kašpar Freundt podával různé »reformní« návrhy, jak zvýšiti příjmy král. komory, ale k uskutečnění návrhů těchto nedošlo pro odpor stavů, tehdy ještě velmi silných. Teor těchto návrhů byl, založiti vlastní komoru královskou, resp. markrabenskou pro Moravu a odděliti správu této úplně od stavovské správy zemské. Návrh opíral se o dobré zkušenosti, nabyté zřízením samostatné komory pro Slezsko. Plán tento byl, jak již řečeno, zmařen pro odpor stavů.

Plán zřízení samostatné komory pro Moravu objevuje se opětovně za Ferdinanda II. po přemožení českého povstání, ale plán ten padl a sice pro osobní ambice kardinála z Dietrichsteina, pověřeného tehdy správou Moravy.

Místo zřízení samostatné komory na Moravě vybaven byl úřad rentmistrovský novou kompetencí. Konfiskace statků odbojných stavů postavila rentmistra před nové úkoly. K jich překonání přidělen byl mu pomocný úředník, jakýsi likvidátor, zvaný »Gegenschreiber« nebo »Puchhalter.¹⁴⁾ Vedle toho podřízena rentmistrovi řada nižších úředníků finančních (výběřích a p.). Nejdůležitějším ovšem bylo, že rentmistr stal se úplně nezávislým na podkomořím a že podřízen byl přímo dvorské komoře ve Vídni. Stálé sídlo rentmistrovo bylo v Brně. Hlavní působnost jeho byla v oboru nepřímých daní (Verbrauchssteuern und Verkehrssteuern). Avšak šlendrián ve finanční správě se nemenšil, nýbrž stoupal čím dále tím více, následek to nejen špatné organizace, ale i třicetileté války. Z obrovských konfiskací statků odbojných stavů v zemích českých královská komora nic neměla, neboť statky tyto rozchváceny byly nesvědčitými úředníky a rádci královskými. Obohatilo se jen několik jednotlivců a úplně zničeny byly celé třídy obyvatelstva. Koncem třicetileté války za Ferdinanda III. byla finanční situace státu přímo zoufalou, takže se nedostávalo ani na úřednické platy a pense.

Situace tato se nezměnila ani po třicetileté válce; bránilo tomu ochuzení středního stavu a velký egoismus nejvyšších stavů, kteří pře-

¹²⁾ Kameníček, Sněmy, I., str. 151.

¹³⁾ Kadlec, Přehled ústavních dějin Moravy do r. 1628; zvl. otisk z Mor. Čítanky, str. 14.

¹⁴⁾ Horna, l. c. II., str. 60.

sunuli veškerá břemena na lid, zřizovali na svých statcích na cestách mýta, stavěli neoprávněně pivovary a hospody, nedbali výsad městských řemeslníků, čímž podlamovali základy rozvoje měst.

Stav tento zhoršil se ještě více po nastoupení Leopolda I. (1657), který vedl velké války. Tyto války, neschopnost vysoké šlechty na nejvyšších místech ve správě a vojenství, rozhazování a nešetrnost dvora, špatné účetnictví ve věcech finančních, to vše přivádělo říši v záležitostech finančních do zoufalé situace. Příjmy klesaly, vydání stoupala, finanční situace se stále více horšila.

Konečně se poznalo, že se musí učiniti pokus o nápravu. U dvora se pečali sháněti po dobrozdáních a reformních návrzích nižších instancí.

Pokud se Moravy týče, tu sám císař Leopold I. obrátil se reskriptem ze dne 26. října 1680 na rentmistra moravského, na jeho »Gegeenschreibera« a na moravského královského prokurátora s rozkazem, aby podali dobrozdání, jak by se daly na Moravě rozmnožití příjmy král. komory, jak by se dala zmenšiti vydání a jak by se daly odstraniti různé nepořádky ve správě finanční. Jmenovaní úředníci na tento císařský rozkaz podali svoje dobrozdání; rentmistr za měsíc po císařském rozkazu, jeho pomocník za dva a královský prokurator po půl roce. Nejstručnější bylo vyjádření kontrolora Bartsche, který byl tehdy jen krátký čas ve své úřední funkci. Nejdelším a nejobsáhlejším bylo vyjádření královského prokurátora, který slul Georg Friedrich Schierl von Schierendorff.

Moravský rentmistr Frant. Ant. Cattani obrací se ve svém dobrozdání ostře proti vysoké šlechtě, která ukládá svým poddaným velké roboty a jiná břemena, navrhuje úpravu poměrů poddanských, což bude mít za následek zlepšení postavení ubohého selského stavu a zvýšení příjmů královských, plynoucích z daní. Dále brojí Cattani proti šlechtě a vysokému kleru, že vyhýbají se povinnosti platiti spotřební daně z vína a piva, navrhuje zrušení privilegia města Brna a Unčova stran osvobození daně z piva a naléhá na to, aby bylo co nejpřísněji vybíráno pohraniční clo na uherských hranicích, které odpirali židé platiti.

Také komorní prokurátor Schierl obrací se co nejostřeji proti osvobození šlechtické půdy od daní a proti tomu, že šlechta držela neprávem řemeslníky na svých statcích, čím porušovala právo milové, že na úkor měšťanů obchodovala různými věcmi, že podporovala rozvoj židů nad počet stanovený zemskými zákony. Židé cizí, kteří se bez platného svolení na Moravě usadili, neměli býti okamžitě z Moravy vypověděni, ale měli během pěti až desíti let zemi opustiti. Do vystěhování měli však platiti řádně daně.

Také Schierl ostře se obrací ve svém dobrozdání proti pozemkové šlechtě, která ukládajíc sedlákům »neměřené roboty« a vyhlánějíc je ze statků, stav selský úplně ničí. Dále žádá, aby vyřízena byla konečně otázka oprávněnosti soukromých mýt, která pozemková šlechta neopráv-

něně zřizovala a která bránila rozvinutí obchodu, kterému vadily také spustlé cesty, o něž se pozemkové vrchnosti nestarají. Mýtové tarify měly býti úředně schváleny, vydány tiskem a učiněny interesentům přístupny. Za neoprávněné zvyšování tarifů měly býti přísné tresty.

Pokud pak se tkne ukládání, rozvrhování a vybírání daní, navrhuje Schierl na jedné straně, aby rozšířena byla zde kompetence úřadů zeměpanských, hlavně krajských a kamerálních, na druhé straně pak navrhuje jakousi samosprávu daňovou, t. j. zdanění měli býti účastni svými zástupci na rozvrhování daně.

Se zvláštním důrazem upozorňuje Schierl na to, že i u zemského soudu i u úřadu zemského hejtmanství následkem pokoutních vlivů vítězí soukromý zájem nad zájmem veřejným. Šlechta se ničeho nebojí, neboť ví, že dvůr žádného mocného šlechtice nepotrestá. Šlechta nejen že neplatí daní, ale i u ni od poddaných zaplacené daně defrauduje a nemá při tom žádných obav, neboť ví, že podobné defraudace ve velkém se dějí i v centrální správě.

Potud komorní prokurátor Schierl!

Zdá se, že jeho směle psané dobrozdání mělo určitý výsledek.

Aspoň brzo potom hnulo se s otázkou regulování mýt a otázkou opravy silnic.

Dobrozdání Schierlovo jest v každém směru velmi pozoruhodné. Dobrozdání toto ukazuje, že jeho spisovatel byl mužem neobyčejně vzdělaným s velkým rozhledem v otázkách právních, státních i národohospodářských, že byl mužem, majícím smysl pro spravedlnost a majícím plně porozumění pro otázky utiskovaného středního stavu, krátce, že byl prorokem přicházejícího liberalismu.

Stejně posuzuje Schierla i Fischel a potud možno s ním souhlasiti. Nelze však bez poznámky minouti jeho tvrzení, resp. závěr, že jen a jen zeměpanští úředníci »und nicht etwa die partikulären Mächte in den Ländern die Träger der unausweichlichen Reformen waren«. To jest tvrzení poněkud smělé! Zajímavým jest také, že Fischel podtrhuje některé poznámky Schierla a Bartsche o německé řeči a dodává: »Auch in diesem ihrem Eintreten für die Vorherrschaft der deutschen Sprache waren also die Finanzbeamten die Vorläufer der späteren zentralistischen Bürokratie«.

V každém případě jest článek Fischelův vítaným příspěvkem k dějinám moravských financí v době pobělohorské. Dr. Rich. Horna.

Politická ekonomie.

Marshall, Money, Credit, Commerce, Londýn 1923, 370 str. Kniha tato je třetí ze skupiny Marshalových hlavních národohospodářských prací. Prvním svazkem byly známé Principles of Economics (Základy národního hospodářství), vydané r. 1890, druhým jeho Industry and Trade (Průmysl a obchod), k jichž vydání došlo z různých